

تبیین رابطه بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری با نقش میانجی مشارکت شهروندان (مطالعه موردی: شهرداری کرمان)

ایوب شیخی - استادیار، دانشکده ریاضی و کامپیوتر، دانشگاه شهید باهنر کرمان، ایران.
 زهرا سهی - دانشجوی دکترا مدیریت دولتی گرایش رفتار سازمانی دانشگاه آزاد کرمان، ایران.
 مریم رنجبر - دانشجوی دکترا مدیریت دولتی گرایش رفتار سازمانی دانشگاه آزاد کرمان، ایران.
 مریم اولادی* - عضو هیات علمی (مربی)، گروه مدیریت، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نیشابور، ایران.

چکیده

هدف تحقیق حاضر بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی، مدیریت شهری و مشارکت شهروندان می باشد. جامعه آماری در تحقیق حاضر شامل ۲۰۳ نفر از مراجعان به شهرداری های استان کرمان می باشد. روش نمونه گیری پژوهش حاضر به روش تصادفی ساده و با استفاده از فرمول کوکران حجم نمونه برابر با ۱۳۳ نفر می باشد. محقق از پرسشنامه های سه گانه که تمامی سئوالات به صورت طیف پنج گزینه ای لیکرت می باشند برای جمع آوری داده ها استفاده کرده است. در این تحقیق از مدل روابط ساختاری جهت تحلیل داده ها استفاده گردید. برای تعیین روایی و اعتبار پرسشنامه از روایی محتوایی و ضریب آلفای کرونباخ استفاده گردید که مقدار آن برای پرسش نامه سرمایه اجتماعی برابر ۰/۸۲، برای پرسشنامه مشارکت شهروندان ۰/۹۱ و برای پرسشنامه مدیریت شهری برابر با ۰/۹۱ به دست آمد. برای تحلیل داده ها و انجام آزمون فرضیه ها و سایر تحلیل های این پژوهش نرم افزار آماری lisrel به کار گرفته شد. نتایج نشان داد که بین سرمایه اجتماعی و مشارکت شهروندان رابطه معناداری بوده، همچنین بین مشارکت شهروندان و مدیریت شهری رابطه وجود داشته و بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری رابطه معناداری وجود دارد.

واژگان کلیدی: سرمایه اجتماعی، مدیریت شهری و مشارکت شهروندان.

Explain The Relationship Between Social Capital And Urban Management Mediating Role Of Citizen Participation (Case Study Kerman Municipality)

Abstract

The aim of this study was to investigate the relationship between social capital, urban management and the participation of citizens. The population in this study consisted of 203 patients referred to the municipality of Kerman province. This study randomly sampling using Cochran formula and the sample size is 133 people. Three researchers from questionnaires that all questions are for the whole five-item Likert used to collect data. In this study, the structural relations model was used to analyze the data. Content validity and Cronbach's alpha coefficient was used to determine the validity and reliability of questionnaire. Cronbach's alpha was 0.82 for social capital questionnaire, 0.91 for both citizen participation and urban management questionnaire. In this paper lisrel statistical software was used For data analysis and hypothesis testing and other analyzes. Results showed a significant relationship between social capital and citizen participation, a significant relationship between citizen participation and urban management, and this significant relationship also has been seen between social capital and urban management.

Key words: Social Capital, Citizen Participation, Urban Management

ادبیات پژوهش

تعریف سرمایه اجتماعی و ویژگی های آن از دیدگاه پاتنام

پاتنام معتقد است سرمایه اجتماعی اغلب محصول جانبی دیگر فعالیت های اجتماعی می باشد. این سرمایه به طور معمول در پیوندها، هنجارها و اعتمادها تشکیل می شود و از یک شرایط اجتماعی به شرایط دیگر انتقال پذیر است. همچنین شبکه های مشارکت مدنی، هزینه های بالقوه عهد شکنی را در هر معامله ای افزایش می دهند و منافع فرصت طلبی را که فرد انتظار دارد از دیگر معاملات هم زمان نصیبش شود به خطر می اندازد. شبکه های مشارکت مدنی به زبان تئوری بازی ها، تکرار پیوند درونی بازی ها را افزایش می دهد. شبکه های مشارکت مدنی ارتباطات را تسهیل می کند و جریان اطلاعات را در مورد قابل اعتماد بودن افراد بهبود می بخشد (امیری و رحمانی، ۱۳۸۵). پاتنام سرمایه اجتماعی را بر اساس منابع آن تعریف می کند. وی به سرمایه اجتماعی به صورت کلان نگاه می کند و سرمایه اجتماعی را در رشد و توسعه اقتصادی کشور مؤثر می داند و به این لحاظ تعریف او جمعی بوده و سرمایه اجتماعی را به منزله دارایی گروه ها و جوامع تلقی می کند (امیری و رحمانی، ۱۳۸۵).

افکار این دانشمند آمریکایی در ارتباط با سرمایه از افکار آلکسیس دوتوکویل و مشخصاً در کتاب «دموکراسی در آمریکا» ریشه دارد. به نظر پاتنام، سرمایه اجتماعی از شبکه های اجتماعی و هنجارهای متقابل و اعتماد حاصل از آن ها تشکیل شده است. از نظر پاتنام سرمایه اجتماعی عبارت است از: «پیوندهای بین افراد (شبکه های اجتماعی) و هنجارهای اعتماد و کنش و واکنش متقابل که از این پیوندها ناشی می شوند». از نظر پاتنام سنجه های سرمایه اجتماعی شامل موارد ذیل است: میزان مشارکت در امور اجتماع محلی و زندگی سازمانی، مشارکت در امور عمومی (مثل رای دادن)، رفتار داوطلبانه، فعالیت های اجتماعی، غیر رسمی (مثل دیدار دوستان) و سطح اعتماد بین افراد، بدین ترتیب

مشارکت فرایند درگیر شدن کلیه گروه های مردم در همه مراحل توسعه جهت ظهور توانایی ها، قابلیت ها و در نتیجه رشد و تعالی و معنوی آن ها است و به همین خاطر شاید در سال های اخیر همواره در محافل علمی و سیاسی کشور، موضوع مشارکت شهروندان در امور شهرها، در صدد گفتمان اجتماعی و سیاسی جامعه قرار داشته و همگان از آن به عنوان عنصری مهم در جهت رسیدن به دموکراسی و توسعه پایدار سخن می رانند (رضویان، ۱۳۸۱). بر این اساس مدیران شهری می توانند با جلب مشارکت مردم به توانایی های مدیریت شهری بیفزایند، بنابراین در بحث مدیریت شهری می توان به نقش سرمایه اجتماعی و مشارکت شهروندان در مدیریت شهری اشاره نمود.

سرمایه اجتماعی به عنوان یک عامل مهم و زیربنایی در توسعه فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی هر جامعه، گروه ها و افراد را قادر می سازد تا فضاهای فیزیکی را بهره ور و فضاهای فرهنگی و اجتماعی را مساعد نمایند و عمده تاً مبتنی بر عوامل فرهنگی و اجتماعی بوده و شناسایی آن به عنوان یک نوع سرمایه چه در سطح مدیریت کلان توسعه کشورها و چه در سطح مدیریت سازمان ها و بنگاه ها می تواند شناخت جدیدی را از سیستم های اقتصادی - اجتماعی ایجاد کرده و مدیران را در هدایت بهتر سیستم ها یاری نماید، پس به دلیل اهمیتی که سرمایه اجتماعی در جامعه دارد باید به دنبال راهکارهایی بود که بتوان با جلب اعتماد و حمایت مردم که یکی از اهداف سرمایه اجتماعی است این سرمایه را در کشور تقویت نمود تا از طریق آن به رشد و توسعه دست یافت. در همین رابطه بعضی از نظریه پردازان مدیریت شهری معتقدند که باید بخشی از مدیریت و برنامه ریزی شهری به نهادهای مردمی واگذار شود و ضرورت این امر را در یک رویکرد اساسی این چنین مطرح می کنند: به واسطه مشارکت مردم در فرایند توسعه شهری، مدیران شهری بهتر می توانند مسائل و نارسایی های اجتماعی شهر را شناخته و در جهت حل آن و نهایتاً بهسازی و توسعه شهری اقدام

سنجه او دارای دو عامل اساسی است: «سنجه مشارکت انجمنی» ۱ و «سنجه اعتماد» ۲ (پاتنام، ۱۹۹۳). استفاده او از مفهوم سرمایه اجتماعی از جیمز کلنن تاثیر پذیرفته و علی رغم اینکه زمینه های مورد علاقه او و کلنن متفاوت است، آن ها در این نظریه مشترکند که سرمایه اجتماعی یک کالای عمومی است، یک منبع در اجتماع که اغلب به آن کمتر بهاء داده می شود، و معمولاً کمتر موجود است. تعریف پاتنام از سرمایه اجتماعی شباهت بسیاری به تعریف جیمز کلنن دارد، از نظر او سرمایه اجتماعی به آن دسته از عناصر و ویژگی های سازمان اجتماعی مربوط می گردد که هماهنگی و همکاری متقابل را برای افراد یک جامعه خاصی تسهیل می کند.

«لین» با طرح «نظریه منابع اجتماعی» (۱۹۸۲)، مشخصاً این مسئله را مطرح کرده است که دست یابی به منابع اجتماعی و استفاده از آن ها (منابع نهفته در شبکه های اجتماعی) می تواند به موقعیت های

اجتماعی اقتصادی بهتری منجر شود. بر همین اساس لین در سال های اخیر (۱۹۹۸)، مفهوم سرمایه اجتماعی را برای طرح نظرات پیشین خود برگزیده و آن را به مثابه منابع نهفته در ساختار اجتماعی تعریف م کند که با کنش های هدفمند قابل دسترسی یا گردآوری است. به این ترتیب، از نظر لین، سرمایه اجتماعی از سه جزء تشکیل شده است: منابع نهفته در ساختار اجتماعی، قابلیت دسترسی افراد به این گونه منابع اجتماعی و استفاده یا گردآوری این گونه منابع اجتماعی در کنش های هدفمند (لین، ۲۰۰۱). «سرمایه اجتماعی مجموعه معینی از هنجارها یا ارزش های غیر رسمی است که اعضای گروهی که همکاری و تعاونی میانشان مجاز است، در آن سهیم هستند» (فوکویاما، ۱۳۷۹).

انواع سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی بر حسب شرایط و نوع گروه یا شبکه ای که در آن پدید می آید، اثرات متفاوتی خواهد

جدول ۱. گونه های سرمایه اجتماعی؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

گونه های سرمایه اجتماعی	
ویژگی های سرمایه اجتماعی درون گروهی	ویژگی های سرمایه اجتماعی بین گروهی
این سرمایه اشاره به روابط مبتنی بر اعتماد و همکاری میان اعضای یک گروه دارد که سایر گروه ها برای آن غریبه محسوب می شوند. منافعی که در این گروه به سبب سرمایه اجتماعی ایجاد می شود، تنها از سوی اعضای گروه نه همگان مورد بهره برداری قرار می گیرد. این گونه سرمایه اجتماعی می تواند به عنوان منافعی برای رشد و توسعه عمل کند، زیرا در خدمت منافع گروهی خواص قرار می گیرد و موجب ایجاد تبعیض میان اعضای جامعه می شود. شدت روابط درون گروهی می تواند از آزادی ها، ابتکارات و انگیزه های پیشرفت برای اعضای گروه ممانعت کند.	این سرمایه اشاره به اعتماد میان گروه های مختلف موجود در جامعه دارد. از این رو می توان آن را به عنوان سرمایه اجتماعی برون گروهی نیز محسوب کرد. هر چه این میزان از سرمایه اجتماعی در جامعه ای بالاتر باشد امکان انجام توافقات و حل اختلافات بیشتر می شود. این سرمایه با فراهم کردن فضای اعتماد و همکاری موجب افزایش توسعه اقتصادی می شود. همکاری گروه ها و اعتماد میان آن ها موجب می شود تا منافع همگانی مانند امنیت اجتماعی، بروکراسی کارآمد و کاهش هزینه های نظارت پدید آید.

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۳ تابستان ۹۵
No.43 Summer 2016

۴۱۳

داشت. این اثرات می تواند به نفع جامعه باشد یا به ضرر آن عمل کند. از همین رو برخی محققین مانند «پورتس» (۱۹۹۸) در مورد کاربرد خوشبینانه سرمایه اجتماعی و معرفی آن به عنوان کلید گمشده مشکلات جامعه هشدار می دهد. از این رو باید میان دو نوع سرمایه اجتماعی درون گروهی و بین گروهی تفکیک قائل شد (فیروزآبادی و ایمانی جاجرمی، ۱۳۸۵). ویژگی های هر یک از گونه های سرمایه اجتماعی در جدول شماره (۱) بیان شده است.

ابعاد سرمایه اجتماعی

به طور کلی جدول زیر مولفه ها و شاخص های سرمایه اجتماعی را در چهار بعد اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی نشان می دهد (کاووسی، ۱۳۸۵):

مدیریت شهری

سابقه علم مدیریت شهری به پیدایش شهر و ضرورت تدوین اصول، مقررات و قوانین زیست انسان ها در کالبد زیستی، روانی و اجتماعی باز می گردد (سعیدنیا، ۱۳۸۱). اکنون افزایش نیازهای انسانی و مشکلات زیست محیطی شهری در ابعاد وسیع مواردی چون رعایت ترافیک، توجه به فضای سبز، همکاری با شهرداری ها در زمینه رعایت ساخت و سازه ها، جمع آوری زباله ها و مسائل عدیده دیگر، نماینگر اهمیت مشارکت شهروندان در این زمینه می باشد. «بنابراین چنانچه شهر به مثابه یک سازمان قلمداد گردد لازم است که در راس آن و به منظور اداره امور شهر از فنی استفاده گردد که همان مدیریت شهری است» (مارشال، ۲۰۰۴).

مدیریت شهری عبارت از بر عهده گرفتن نقشی فعال در توسعه، مدیریت و هماهنگ سازی منابع برای دستیابی به اهداف توسعه شهری است. استرن مدیریت شهری را مفهومی چند وجهی به شمار می آورد که تعریف پذیر نیست، آنچه اهمیت دارد این است که او مدیریت شهری را مفهومی هماهنگ و یکپارچه به شمار می آورد و معتقد است مدیریت شهری نوعی رویکرد هماهنگ و یکپارچه را نسبت به مسائل شهری در کشورهای در حال توسعه ضروری است (سعیدی رضوانی، ۱۳۸۷).

«رشد فزاینده ابعاد شهرنشینی و شکل گیری مقیاس های جدید از رشد شهری در طی چند دهه اخیر موجب شده است که شهر و مدیریت شهری معاصر با چالش های نوینی مواجه شود. به دلیل گستردگی ابعاد و تغییر ماهیت مسائل شهری و پیچیدگی این مسائل، جامع نگری و توجه به ابعاد و جنبه های مختلف مسئله به منظور حل پایدار آن ها اجتناب ناپذیر است. در این میان توجه و تاکید برنامه ریزی و مدیریت شهرها بیش از هر زمان دیگری به سطوح پایین تر و ابعاد ملموس زندگی شهری متوجه شده است» (فریدمن، ۱۹۹۳). مشارکت مردم در روند تصمیم گیری شهری یکی از عناصر اصلی حکومت مردم بوده و افزایش مشارکت مردم در امور شهری، می تواند در ایجاد تعادل شهری نقش ارزنده ای را ایفا نماید (عباس زاده، ۱۳۷۸).

مشارکت شهروندی

واژه مشارکت از حیث لغوی به معنای درگیری و تجمع برای منظور خاص می باشد. مشارکت به معنای به کارگیری منابع شخصی به منظور سهیم شدن در یک اقدام جمعی است (کراتر و همکاران، ۲۰۰۰). «وکلی» که گرایش خاص به ابعاد کاربردی مفهوم مشارکت دارد معتقد است که مشارکت عبارت از حساس سازی مردم و در نهایت افزایش پذیرش و توانایی آنان برای پاسخگویی به برنامه های توسعه از طریق درگیر کردن آنان با تصمیم گیری، اجرا و ارزشیابی برنامه ها، بر اساس تلاش های سازمان یافته است (سارترس، ۲۰۰۲).

مشارکت شهروندی از سال ۱۹۵۰ میلادی موضوع دامنه داری در حوزه برنامه بوده است. برنامه ریزان شهری معتقدند که مشارکت باعث می شود شهروندان نسبت به تصمیم گیری های صورت گرفته در شهر مسئولیت پذیر گردند؛ یعنی حمایت عمومی از تصمیمات از سوی مسولان باعث می شود متولیان امر به راحتی برنامه های خود را عملی نمایند (عباس زاده، ۱۳۷۸). دخالت مردم در امور شهری از اصیل ترین شیوه های رشد ملی به شمار می آید. تجربه سودمند

جدول ۲: مولفه ها و شاخص های سرمایه اجتماعی؛ ماخذ: کاوسی، ۱۳۸۵.

ابعاد	مولفه ها	شاخص ها
اجتماعی	اعتماد	اعتماد به اکثر مردم، به همکاران، به دقت و صحت کار دیگران و غیره؛
	روابط متقابل	دوستی با همکاران، باور کمک به دیگران، شرکت در مراسم اجتماعی و غیره؛
	مشارکت	تصمیم گیری در محل زندگی، شرکت در پروژ های محلی و غیره؛
	آگاهی عمومی	تولید اطلاعات، میزان سعی در کشف واقعی بودن اطلاعات و غیره؛
	اخلاقیات	میزان باور به صداقت، باور به عدالت، توجه به مصلحت عامه و غیره؛
	مسئولیت اجتماعی	باور به جمع به جای فرد، مسئول بودن در برابر دیگران و غیره؛
	مقررات رفتاری	احترام به باورهای سایرین، باور به رعایت عرف، رعایت قوانین و غیره؛
فرهنگی	نرم ها و هنجارها	صرفه جویی، غرور، احترام به دیگران، نوآوری، مدرک تحصیلی و غیره؛
	ارزش ها	تحصیلات، وجود روحیه تعاون، باور به کرامت انسانی و غیره؛
	دین و ایدئولوژی	باور به دین، اعتقادات مذهبی، پایبندی و تعهد به دین و غیره؛
	نمادها	تا چه اندازه نمادها را می شناسید، سمبل ها چیستند و غیره؛
	جو و فضا	ترس عمومی، فردگرایی، دموکراسی، پاسخگویی و غیره؛
سیلیسی	امنیت	امنیت محله، سابقه حمله در محیط، باور به امنیت اجتماعی و غیره؛
	قانون مداری	رعایت قانون، باور قانون، رعایت عدالت و غیره؛
	رسانه ها	نقش رسانه ها، سانسور در رسانه ها، باور مردم به رسانه ها و غیره؛
اقتصادی	ارزش روز شرکت	قیمت ها، دارایی ها، بورس بازی، بازار رقابت و غیره؛
	میزان هزینه ها	میزان هزینه، بودجه، تخصیص منابع و غیره؛

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۳ تابستان ۹۵
No.43 Summer 2016

۴۱۵

و شوق انگیز ملی در اداره امور جمعی، رغبت مردم را برای پرداختن به کارهای ملی تحریک می کند و آنان با تکیه بر نتایج سودمند که از مشارکت محلی به دست آورده اند، به مشارکت های بزرگ ملی کشوری راغب می گردند (میرموسیوی، ۱۳۷۵).

در یک طبقه بندی استقرایی می توان زمینه های مشارکت در اداره امور شهرها را با عناوین زیر طبقه بندی کرد (معنی، ۱۳۸۲):

- فعالیت های عمرانی (ایجاد خیابان، کوچه و ایجاد میدان و غیره)؛
- فعالیت های مربوط به محیط زیست (ایجاد فضاهای سبز و زیباسازی)؛
- فعالیت های مربوط به ایمنی شهر (ایجاد ایستگاه های آتش نشانی، دفع خطر از بنا و غیره)؛
- فعالیت های نظارتی (نظارت بر حسن انجام قوانین و مقررات مربوط به زندگی شهری)؛
- فعالیت های مربوط به خدمات شهری (دفع زباله، ارائه خدمات به غسالخانه و گورستان)؛ و
- فعالیت های مربوط به رفاه اجتماعی (تاسیس فرهنگسراها، تاسیس کتابخانه و غیره).

«لویین تافلر» در کتاب مشهور و بحث برانگیز «موج سوم» از لزوم تغییر شرایط روحی انسان معاصر که با تنهایی، افسردگی و ترس همه گیر رو به رو شده است، یاد می کند و می گوید ما برای ایجاد شرایط روحی و

متناسب با نیاز فردا باید سه نیاز اساسی را پاسخ گفت (معنی، ۱۳۸۲):

الف: نیاز به تعلق اجتماعی (تقویت خانواده گسترده، نهادهای محلی و روابط شهروندی)؛

ب: نیاز به ساختار زندگی (هماهنگی و نظم کاری، تعهد خانوادگی، مسئولیت اجتماعی و مشارکت جمعی)؛ و

ج: نیاز به معنی (داشتن آرمان زندگی و ایجاد روابط سالم با محیط و جامعه).

در سال ۱۳۶۰ مجمع جهانی بهداشت سه عامل کلیدی مشارکت مردم، فعالیت بین بخشی و فناوری مناسب را برای سلامت و توسعه جهانی معرفی کرد. اما همگی بر آن باور دست یافتند که بین این عوامل، مشارکت مردم عامل اساسی اما ظریف و پیچیده است. بدین معنی که چنانچه مفهوم واقعی آن درک نشود، از محتوا و مضمون اصلی خود تهی می گردد. مشارکت در سطوح مختلف و درجات متفاوت تحقق می یابد و به عبارت دیگر بین وارد شدن در مشارکتی تشریفاتی و ساختگی و مشارکتی که نشانگر قدرت واقعی تاثیر در نتایج و فرایند برنامه ریزی ها است، تفاوت وجود دارد (معنی، ۱۳۸۲).

اقدام به مشارکت توسط یک فرد هنگامی صورت می پذیرد که:

۱. اولاً قصد و نیت او برای مشارکت مشخص شده و انگیزه کافی برای مشارکت را داشته باشد.

۲. ثانیاً امکان شرکت برای فرد خواهان مشارکت فراهم شده باشد. نخستین اقدام موثر بر قصد به مشارکت، اطلاعات فرد در مورد مشارکت است، فردی که اجمالاً می داند مشارکت چیست، باید در این زمینه اندیشه کند که در اثر اقدام به مشارکت چه چیز حاصل می شود؟ پیامد اصلی مشارکت را امکان دفاع از منافع فردی و خانوادگی در فرآیند تصمیم گیری های عمومی می دانند و در واقع به آن به عنوان ابزار مناسب برای دفاع از خویش می نگرند.

۳. سومین عامل موثر در شکل گیری انگیزه های دورنی در زمینه مشارکت ارزش داوری در زمینه پیامدهای متصور برای مشارکت است. مجموعه سازه های سه

گانه ذکر شده گرایش فرد نسبت به مشارکت را می سازند (طوسی، ۱۳۷۳).

بر این اساس از جمله پیامدهای مثبتی که تقویت قانون مند و عقلایی نمودن رابطه شهروندان- شهرداری ها برای طرفین رابطه و نیز مدیریت شهری و به ویژه شهرداری ها را در بردارد می توان به موارد زیر را اشاره کرد (نجاتی حسینی، ۱۳۸۰):

- بسط توانایی های شهروندان؛

- تقویت حس تعلق اجتماعی شهروندان به شهر و زندگی شهری؛

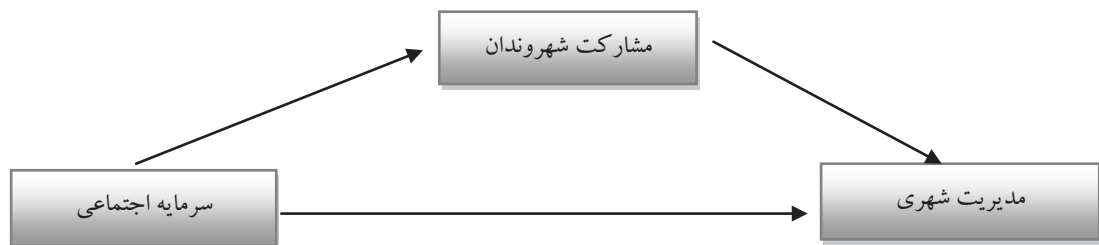
- تقویت حس اعتماد اجتماعی شهروندان به نظام مدیریت شهری و شهرداری؛

- تقویت حس همکاری میان شهروندان، شهرداری و مدیران شهری؛

- تقویت ساز و کارهای دموکراسی شهری از طریق تحقق وظایف؛ و

- حقوق شهروندی و شهرداری.

یکی از مهمترین اصول دموکراسی، مشارکت در تمام امور است. با توجه به روند دموکراسی در کشورها، روند تهیه و اجرای طرح های شهری، همچنین مدیریت شهری شهرهای جهان، به سوی مشارکت مردم در امر مدیریت شهری سوق پیدا کرده است. بنابراین توجه به مشارکت در مدیریت شهری، نقش عمده ای در حل بسیاری از مشکلات و مسائل شهری دارد. با افزایش رشد شهرنشینی و توسعه، گسترش شهرها و بالطبع آن پیچیدگی محیط های زیست شهری و برنامه ریزی و مدیریت آن ها، سیر تحولات اجتماعی و اقتصادی تغییراتی در نگرش افراد ایجاد می کند که این تغییرات باعث تغییر نگرش های مردم نسبت به موضوعات گوناگون از جمله مدیریت شهری می شود. در پارادایم مدیریت شهری نقش ها و کارکدهای شهری جدیدتری برای دخالت دادن نظام مدیریت شهری و شهروندان در برنامه ریزی در نظر گرفته شده است. رکن اصلی اجرای طرح توسعه شهری نیز مشارکت همه جانبه افراد و گروه های شهری است. «در مفاهیم برنامه ریزی اصطلاح «توسعه از پایین به بالا» ناظر بر نقش مشارکت مردم

نمودار ۱. مدل مفهومی تحقیق؛ ماخذ: نگارندگان.

کسی پوشیده نیست. مشارکت مردم در روند تصمیم گیری شهری یکی از عناصر اصلی حکومت مردمی بوده و افزایش مشارکت مردم در امور شهری می تواند در ایجاد تعادل شهری نقش ارزنده ای را ایفا نماید (ربانی و دیگران، ۱۳۸۶؛ حبیبی و سعیدی رضوانی، ۱۳۸۴). فرضیه های تحقیق عبارتند از:

۱. بین سرمایه اجتماعی و مشارکت شهروندان رابطه معناداری وجود دارد.
۲. بین مشارکت شهروندان و مدیریت شهری رابطه معنی داری وجود دارد.
۳. بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری رابطه معناداری وجود دارد.
۴. بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری به واسطه مشارکت شهروندان رابطه معنی داری وجود دارد.

روش پژوهش

داده های لازم برای تحقیق حاضر از پرسشنامه ای که اعتبار آن مورد آزمون قرار گرفته شده بود، جمع آوری شده است. محقق از پرسشنامه هایی که تمامی سئوالات به صورت طیف لیکرت می باشند برای جمع آوری داده ها استفاده کرده است. این داده ها توسط نرم افزار LISREL تجزیه و تحلیل شده است. جامعه آماری در تحقیق حاضر شامل ۲۰۳ نفر از مراجعان به شهرداری های استان کرمان می باشد. «روش نمونه گیری» پژوهش حاضر به «روش تصادفی ساده» و با استفاده از «فرمول کوکران» حجم نمونه برابر با ۱۳۳ نفر می باشد. در این تحقیق از «مدل روابط ساختاری» جهت تحلیل داده ها استفاده گردید. برای تعیین «روایی و اعتبار پرسشنامه» از «روایی

است. مشارکت شهر را می توان به معنای شرکت و حضور جدی و فعال گروه های شهری در فعالیت های اجتماعی و اقتصادی است. از دهه ۱۹۹۰ میلادی توجه فزاینده ای به رویکرد مشارکتی صورت گرفته است، به طوری که این پارادایم در حاضر به عنوان یکی از معیارهای ارزیابی عملکرد مدیریت شهری محسوب می شود» (نجاتی، ۱۳۷۹).

نظام مدیریت شهری مانند دیگر نهادها در تبادل تعامل با جامعه و شهروندان معنا پیدا می کند. دخالت مردم در امور شهری از اصیل ترین شیوه های رشد ملی به شمار می رود. تجربه سودمند و شوق برانگیز محلی در اداره امور معی، رغبت مردم را برای پرداختن به کارهای بزرگتر تر ملی تحریک می کند و آنان با تکیه بر نتایج سودمندی که از مشارکت محلی به دست می آورند به مشارکت های بزرگ ملی کشور راغب می گردند (طوسی، ۱۳۸۰). تجربه نشان داده است که مشارکت مردمی در اداره امور شهری باعث بهبود کارایی و تخصیص هزینه در زمینه اولویت های اجتماعی و پروژه های زیربنایی می گردد. مشارکت مردمی که نوعی تمرکزگرایی در اداره امور می باشد. باعث افزایش توسعه انسانی و عامل برابری و تحقق عدالت اجتماعی- سیاسی می گردد (حکمت نیا و موسوی، ۱۳۸۱). امروزه اهمیت و ضرورت مشارکت در انجام امور به منظور افزایش کیفیت، کاهش هزینه ها، افزایش بهره وری، سهمیم کردن شهروندان در پذیرش مسئولیت، فراهم سازی نیروی انسانی و مالی برای شهرداری ها، کاهش بار تصدی گری سطوح ملی نسبت به برنامه های محلی و افزایش شهروندان آگاه بر

محتوی و «ضریب آلفای کرونباخ» استفاده گردید که مقدار آن برای پرسش نامه سرمایه اجتماعی برابر ۰/۸۲، برای پرسشنامه مشارکت شهروندان ۰/۹۱ و برای پرسشنامه مدیریت شهری برابر با ۰/۹۱ به دست آمد. در تحقیق حاضر پس از رسم مدل تحلیلی تحقیق بر اساس داده ها توسط برنامه Path diagram با اجرای برنامه پرلیس از نرم افزار لیزرل مدل اندازه گیری بدست آمده است که در این مدل با استفاده از ضرایب B و استفاده از تست t فرضیه ها مورد آزمون قرار گرفته اند. ضمناً شاخص های برازندگی مدل نیز بطور خودکار با اجرای برنامه پرلیس برای مدل مورد نظر محاسبه شده است.

همانگونه که در جدول (۱) ملاحظه می شود، شاخص های میزان انطباق یا نیکویی برازش در سطح نسبتاً قابل قبولی قرار دارند.

آزمون مدل ساختاری

در این پژوهش از روش تحلیل عاملی تاییدی برای آزمون مدل اندازه گیری و تحلیل مسیر برای مسجل نمودن مدل ساختاری پژوهش استفاده شد. دو نمودار زیر نشان دهنده مدل های کلی خروجی «نرم افزار لیزرل» است که همزمان هم دربرگیرنده مدل ساختاری و هم مدل اندازه گیری می باشد که در ادامه آنها را به تفصیل تفکیک نموده و مورد بررسی قرار خواهیم داد.

یافته ها و تحلیل نتایج

فرضیه اول: بین سرمایه اجتماعی و مشارکت شهروندان رابطه معناداری وجود دارد.

بر اساس نتایج نشان داده شده در جدول (۴)، تأثیرمتغیرمستقل بر وابسته بوسیله داده ها حمایت شده است و مسیری که این دو متغیر را به هم مربوط می سازد مثبت و معنادار می باشد (در سطح خطای ۵ درصد معنادار است) (در نتیجه با اطمینان ۹۵ درصد می توان گفت، بین سرمایه اجتماعی و مشارکت شهروندان رابطه معناداری وجود دارد).

فرضیه دوم: بین مشارکت شهروندان و مدیریت شهری رابطه معنی داری وجود دارد.

جدول ۴. نتایج آزمون فرضیه اول؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

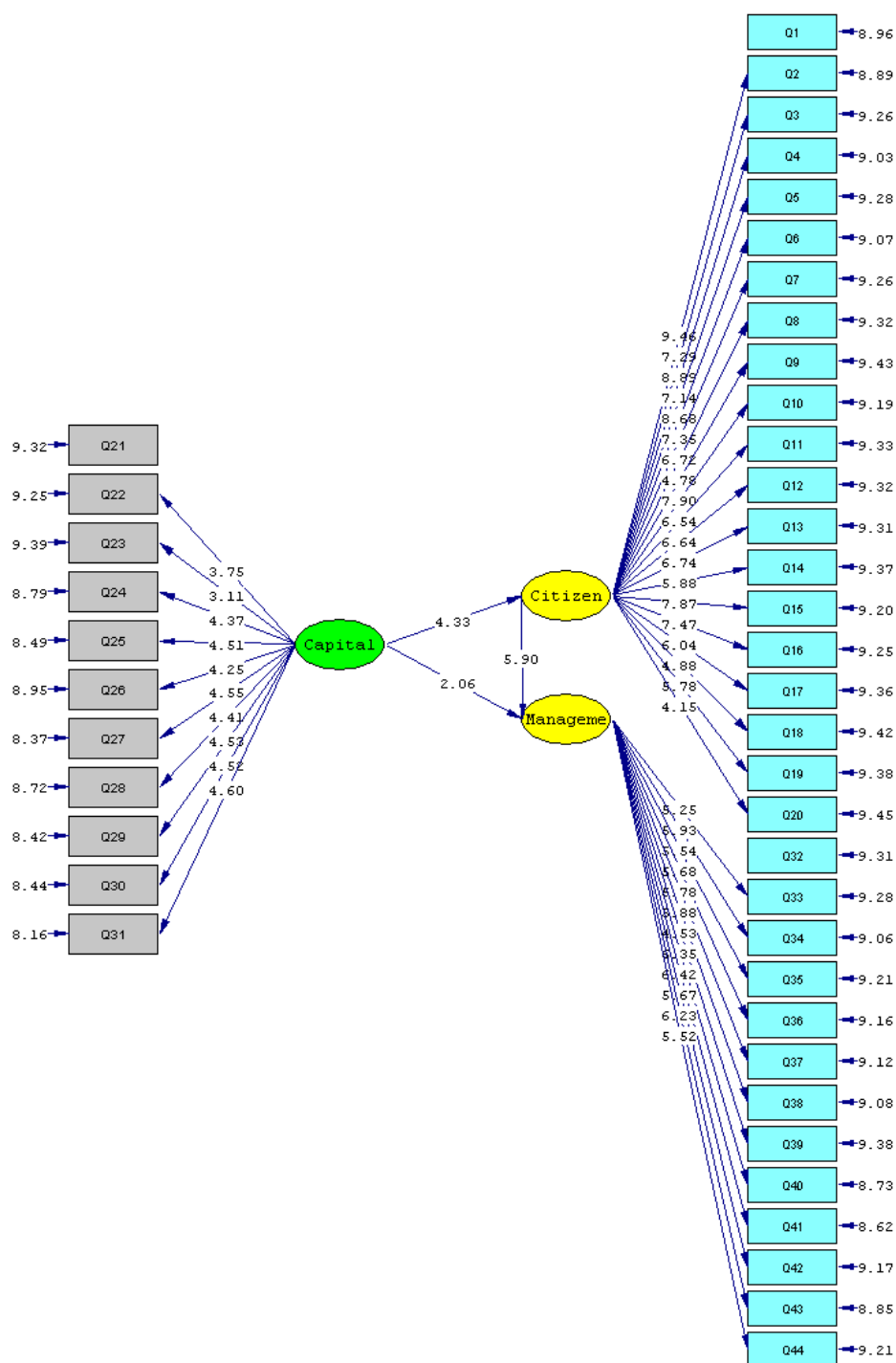
فرضیه	ضریب	آماره t	نتیجه
۱- بین سرمایه اجتماعی و مشارکت شهروندان رابطه معناداری وجود دارد.	۱/۷۹	۴/۳۳	پذیرش

جدول ۵. نتایج آزمون فرضیه دوم؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

فرضیه	ضریب	آماره t	نتیجه
۲- بین مشارکت شهروندان و مدیریت شهری رابطه معنی داری وجود دارد.	۰/۶۶	۵/۹۰	پذیرش

جدول ۳. شاخص های برازندگی مدل پژوهش؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

مقادیر برآورد شده	مقادیر استاندارد	شاخص برازش
۸۹۹	-	Degrees of Freedom
۰,۰۸۳	۰,۰۵	RMSEA
۰,۹۱	۰,۹۰	NFI
۰,۹۵	۰,۹۰	NNFI
۰,۹۴	۰,۹۰	CFI
۰,۰۵۸	۰,۰۵	RMR
۰,۷۶	۰,۹۰	GFI
۰,۷۳	۰,۹۰	AGFI

Chi-Square=3788.28, df=899, P-value=0.00000, RMSEA=0.083

نمودار ۲. مدل پایه با مقادیر تی؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

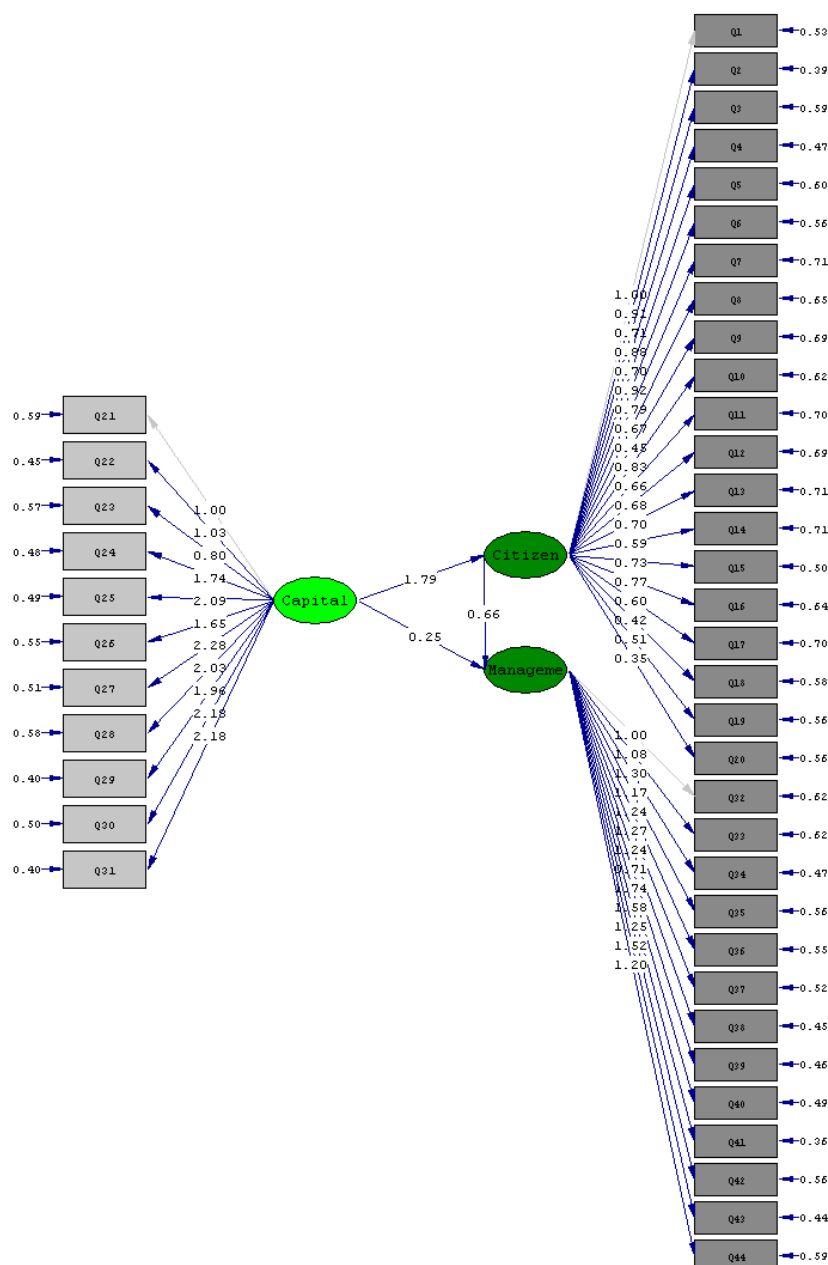
شده است و مسیری که این دو متغیر را به هم مربوط

می سازد، مثبت و معنادار می باشد (در سطح خطای ۵

درصد معنادار است) (در نتیجه با اطمینان ۹۵ درصد

بر اساس نتایج نشان داده شده در جدول (۵)،

تأثیر متغیر مستقل بر وابسته بوسیله داده ها حمایت

Chi-Square=3788.28, df=899, P-value=0.00000, RMSEA=0.083

نمودار ۳. مدل پایه با ضرایب مسیر؛ مآخذ: یافته های تحقیق.

شده است و مسیری که این دو متغیر را به هم مربوط می سازد مثبت و معنادار می باشد (در سطح خطای ۵ درصد معنادار است) (در نتیجه با اطمینان ۹۵ درصد می توان گفت، بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری رابطه معناداری وجود دارد.

می توان گفت، بین مشارکت شهروندان و مدیریت شهری رابطه معناداری وجود دارد. فرضیه سوم: بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری رابطه معناداری وجود دارد. بر اساس نتایج نشان داده شده در جدول (۶)، تاثیر متغیر مستقل بر وابسته بوسیله داده ها حمایت

جدول ۶. نتایج آزمون فرضیه سوم؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

فرضیه	ضریب	آماره t	نتیجه
۳- بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری رابطه معناداری وجود دارد.	۰/۲۵	۲/۰۶	پذیرش

جدول ۷. نتایج آزمون فرضیه چهارم؛ ماخذ: یافته های تحقیق

فرضیه	ضریب مسیر	نتیجه
۴- بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری به واسطه مشارکت شهروندان رابطه معنی داری وجود دارد.	۱,۷۹*۰,۶۶=۱,۱۸	پذیرش

فرضیه چهارم: بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری به واسطه مشارکت شهروندان رابطه معنی داری وجود دارد.

نتیجه آزمون فرضیه ۴ با توجه به اطلاعات جدول (۷) مورد بررسی قرار میگیرد. بررسی نقش واسطه ای مشارکت شهروندان بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری به این صورت که اگر تاثیر مستقیم سرمایه اجتماعی بر مشارکت شهروندان تایید گردد و همچنین تاثیر مستقیم مشارکت شهروندان بر مدیریت شهری نیز تایید گردد تاثیر واسطه ای مشارکت شهروندان بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری هم تایید می شود. ضریب مسیر متغیر مکنون برونزای سرمایه اجتماعی بر متغیر درونزای مشارکت شهروندان ۱,۷۹ می باشد و با ارزش t برابر با ۴,۳۳ در سطح خطای ۰/۰۵ با اطمینان ۰/۹۵ آماره مورد نظر معنادار است و ضریب مسیر متغیر مکنون درونزای مشارکت شهروندان بر متغیر درونزای مدیریت شهری ۰,۶۶ با ارزش t برابر با ۵,۹۰ در سطح خطای ۰/۰۵ با اطمینان ۰/۹۵ آماره مورد نظر معنادار است. در نتیجه تاثیر نقش واسطه ای مشارکت شهروندان بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری برابر با ۱,۱۸ می باشد و ادعای محقق مورد تأیید قرار می گیرد.

نتیجه گیری و جمع بندی

نتایج فرضیه اول نشان داد که میزان ضریب مسیر میان سرمایه اجتماعی و مشارکت شهروندان برابر با ۱/۷۹ و مقدار t مربوطه $1/96 > 4/33$ می باشد که بر طبق تست t با مقدار بحرانی ۰/۰۵ در سطح اطمینان ۹۵ درصد فرضیه صفر را می توان رد کرد در نتیجه ادعای اول محقق مورد تایید واقع شده است و با اطمینان ۹۵٪ می توان گفت، بین سرمایه اجتماعی و مشارکت شهروندان رابطه معناداری وجود دارد. نتایج فرضیه دوم نشان داد که میزان ضریب مسیر میان مشارکت شهروندان بر مدیریت شهری برابر با ۱/۷۹ و مقدار «تی» مربوطه $1/96 > 4/33$ می باشد که بر طبق تست t با مقدار بحرانی ۰/۰۵ در سطح اطمینان ۹۵ درصد فرضیه صفر را می توان رد کرد. در نتیجه ادعای دوم محقق مورد تایید واقع شده است و با اطمینان ۹۵٪ می توان گفت، بین مشارکت شهروندان بر مدیریت شهری رابطه معناداری وجود دارد. نتایج فرضیه سوم نشان داد که میزان ضریب مسیر بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری برابر با ۰/۲۵ و مقدار تی مربوطه $1/96 > 2/06$ می باشد که بر طبق تست t با مقدار بحرانی ۰/۰۵ در سطح اطمینان ۹۵ درصد فرضیه صفر را می توان رد کرد در نتیجه ادعای سوم محقق مورد تایید واقع شده است و با اطمینان ۹۵٪ می توان گفت، بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری رابطه معناداری وجود دارد. نتایج فرضیه چهارم نشان داد که میزان ضریب مسیر میان سرمایه اجتماعی و مشارکت شهروندان برابر با ۱/۷۹ و مقدار تی مربوطه $1/96 > 4/33$ می باشد و میزان ضریب مسیر میان مشارکت شهروندان و مدیریت شهری برابر با ۰/۶۶ و مقدار تی مربوطه $1/96 > 5/90$ می باشد که بر طبق تست t با مقدار بحرانی ۰/۰۵ در سطح اطمینان ۹۵ درصد فرضیه صفر را می توان رد کرد. در نتیجه تاثیر نقش واسطه ای مشارکت شهروندان بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری برابر با ۱,۱۸ می باشد و ادعای چهارم محقق مورد تأیید قرار می گیرد.

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۳ تابستان ۹۵
No.43 Summer 2016

۴۲۱

منابع و مآخذ

مدیریت دولتی.

حکمت نیا، حسن؛ میرنجف موسوی (۱۳۸۱) تحلیل تاریخی از مشارکت شهروندان در اداره امور شهری های ایران. فصل نامه تحقیقات جغرافیایی. شماره ۸۰. ربانی، رسول؛ عباس زاده، محمد؛ قاسمی، وحید. (۱۳۸۶) بررسی تاثیر رفاه اقتصادی و اجتماعی بر میزان مشارکت در امور شهری. مجله علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی. مشهد.

حبیبی، محسن و سعیدی رضوانی، هادی. (۱۳۸۴) شهرسازی مشارکتی، کاوشی نظری در شرایط ایران. هنرهای زیبا. شماره ۲۴. صفحه ۱۵-۲۴.

رزمجویی، بهروز (۱۳۸۲) راهبردهای مشارکت مردمی در طرح های شهری. همایش مسائل شهرسازی ایران. شیراز.

Fridman, John (1993). Toward a non -Euclidian Mode of Planning -Inc.APA journal. Autuman Kreuter, m.w,Young, L.A & Lezin , N.A. (1998). Measuring social capital in small communities. Atlanta, Georgio: Health 2000, Inc.

Marshall, Melissa, (2004). Citizen participation and the neighborhood context a new at the coprpduction of local public codes. Plotical research Quarterly, Vol57, No 2, PP231.

Saartes, T (2002). Social capital and trust in government institutions from an ethnic perspective, Riigikogu Toimetised, Vol 6 PP107-97.

-Putnam, R. (1993). Making Democracy work, Civic traditions in Modern Italy. Princeton NJ., Princeton University press.

-Lin, N. (2001). Building a Network Theory of Social Capital. In Social Capital : Theory and Research. N. Lin, R. S. Burt and K. S. Cook (eds). New York, Aldine de Gruyter: 29-3.

-Portes, A. (1998). Social capital. annual review of sociology.

سعیدی، عباس (۱۳۸۷) دانشنامه مدیریت شهری و روستایی، موسسه فرهنگی، اطلاع رسانی و مطبوعاتی سازمان ها شهرداری ها و دهیاری های کشور، تهران. عباس زاده، محمد (۱۳۷۸) بررسی عوامل مشارکت شهروندان در امور شهر مطالعه موردی: شهر اصفهان. رضویان، محمد تقی (۱۳۸۱). مدیریت عمران شهری. تهران. انتشارات پیوند نو.

میرموسوی، سید علی (۱۳۷۵). مبانی دینی و فرهنگی سیاسی مشارکتی: نقد و نظر، شماره سوم و چهارم، تابستان و پاییز، قم.

معنی، منوچهر (۱۳۸۲) مشارکت اجتماعی در ایران. چاپ اول، انتشارات آرون، تهران.

طوسی، محمد علی (۱۳۷۳) مشارکت در مدیریت و مالکیت. مرکز آموزش مدیریت دولتی. تهران.

نجاتی حسینی، سید محمود (۱۳۸۰) بررسی جایگاه مفهوم شهروندی در قانون شهرداری ایران. تهران. انتشارات سازمان شهرداری های کشور. چاپ اول.

-امیری، میثم، رحمانی، تیمور (۱۳۸۵)، بررسی آثار سرمایه اجتماعی درون و برون گروهی بر رشد اقتصادی استان های ایران، دو فصلنامه جستارهای اقتصادی، سال سوم، شماره ۶، ۱۱۱-۱۵۲.

-فوکویاما، فرانسیس (۱۳۷۹)، پایان نظم، ترجمه ی غلامعباس توسلی، انتشارات حکایت قلم نوین، چاپ دوم.

-فیروز آبادی، سید احمد، ایمانی جاجرمی، حسین (۱۳۸۵) سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی- اجتماعی در کلان شهر تهران، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ششم، شماره ۲۳.

کاووسی، اسماعیل (۱۳۸۵) طراحی و ارائه الگوی اندازه گیری سرمایه اجتماعی، پایان نامه دکتری مدیریت فرهنگی، دانشگاه آزاد اسلامی.

نجاتی، سید محمود (۱۳۷۹) پارادایم جدید مدیریت شهری. فصلنامه مدیریت شهری. سال اول.

طوسی، محمد علی. (۱۳۸۰) مشارکت در مدیریت و مالکیت. چاپ چهاردهم. تهران. انتشارات سازمان

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۳ تابستان ۹۵
No.43 Summer 2016

۴۲۲